

1930- Kadınlara İntihap (Seçme- Seçilme) Hakkı Verilmesine Yönelik Tutumlar

Bengül SALMAN BOLAT

Ahi Evran Üniversitesi

SALMAN BOLAT, Bengül, 1930 Kadınlara İntihap (Seçme- Seçilme) Hakkı Verilmesine Yönelik Tutumlar. CTAD, Yıl 10, Sayı 19 (Bahar 2014), s. 27-50.

Kadın ve kadın haklarına yönelik gelişmeler araştırmacılar için her zaman ilgi çekici olmuştur. Türk kadınlarının, tarih boyunca yaptıkları faaliyetler ile elde ettikleri hakları, giyimleri kuşamları vb. konuları birçok çalışmaya esin kaynağı olmuştur. Türkiye’de Cumhuriyetin ilanı ile birlikte bir dizi değişiklikle yapılan devrimin hedefi; yeni ve çağın gereklerine uygun modern bir devlet yaratmaktır. “1923–1938 devrim dönemi” olarak nitelendirilebilecek Atatürk döneminde, kadınlara siyasal anlamda, Belediye seçimlerine seçmen ve seçilen olabilmek hakkının tanınması devrim hedefinin önemli bir parçasını oluşturmuştur. 3 Nisan 1930’da TBMM’de yapılan görüşmelerden sonra gerçekleşen bu hakkın verilmesi, beraberinde çeşitli tartışma, alay etme, çekişme gibi durumlarla karşılaşılsa da kadınlar haklarını sonuna kadar savunmuşlardır. Bu çalışmada, yaşanan tartışma ve diğer yaklaşımlar, dönemin önemli gazetelerinden “Cumhuriyet Gazetesi” örnekleri üzerinden ele alınmış ve değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Belediye Seçimleri, Cumhuriyet Gazetesi, Karikatür, Şiir, Kadınlar Birliği.

SALMAN BOLAT, Bengül, 1930 Attitudes Towards Acquisition of the Right to Elect And to be Elected For The Women in Turkey in 1930. CTAD, Year 10, Issue 19 (Spring 2014), p. 27-50.

Developments on women and their rights have always been a core of interest for researchers. Issues including the woman rights, the women clothes as well as the activities of Turkish women throughout history have inspired many studies. The target of the revolution held in Turkey with a range of changes following the establishment of the Republic was to constitute a new and modern state that would catch up with the

era. An important aspect of the referred target involved the acquisition of the right to elect and to be elected to local administrations for the women in Turkey within the Atatürk's revolutionary era (1923-38). Those rights were acquired in the light of the parliamentary negotiations held on 3 April 1930. Despite several harsh debates, mockeries as well as controversies women did their best to defend their rights. This study aims to denote the discussions concerning the referred issue and to evaluate it on the basis of the Cumhuriyet, one of the the crucial newspapers of the era.

Keywords: Municipal Elections, Cumhuriyet newspaper, comics, poetry, Womens Association

Giriş

Türkiye'de Kadın Haklarının Kısa Tarihiçesi

Cumhuriyetin ilanı sonrasında, gerçekleştirilmeye başlanan devrim hareketinin önemli parçalarından birini kadın hakları oluşturmuştur. Türkiye'de kadınlara, özellikle siyasal hakların verilmesi Cumhuriyet ile birlikte gerçekleşmekle birlikte, kadınların bu yoldaki çalışma ve mücadeleleri daha önceden başlamıştır.¹ Bu bağlamda, II. Meşrutiyet dönemi ciddi adımların atılması bakımından önemlidir. Meşrutiyet Döneminde, Osmanlı'nın hukuk ve eğitim alanlarındaki düzenlemeleri kadın hareketlerinin başlamasında etkili olmuş,² böylece kadınlar, ev dışına çıkma olanağı bularak toplumsal yapı içerisinde her yönüyle farklılaşmaya başlamışlardır. Gerek aile yaşamlarında, gerekse de çalışma ve siyaset hayatlarında kendilerini kuşatan geleneklere, kısıtlamalara ve erkeklerle aralarındaki eşitsizliklere karşı sorgulama yapmaya girişmişlerdir.³ Bu ilk hareketlenme genel olarak eğitilmiş kadınlar ile başlamış, Meşrutiyet dönemi, kendilerine yönelik olarak açılmış okullarda eğitim ve öğretim gören hanımlar, çeşitli hak arayışlarına girerek, toplumda kadını taassuptan uzaklaştırma çabasının öncüleri olmuşlardır. Kadınlar bu yolda dönemin Jön Türklerinden de taraftar bulmuşlar ve kadın dergileri ve dernekler kurarak seslerini duyurma ve düşüncelerini aktarma imkânı yaratmışlardır.⁴

Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet döneminde kadınların kazanmaya başladıkları statü, Milli Mücadele döneminde daha da yükselmiştir. Çünkü

¹ *Atatürk ve Türk Kadını*, Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Yay., Ankara, 1963, s. 4-11.

² Ömer Çaha, *Sivil Kadın, Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın*, Vadi Yay. Ankara, 1996, s. 10.

³ Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, 2. Basım, Metis Yay. , İstanbul, 1996, s. 316.

⁴ Semra Gökçimen, "Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi", *Yasama Dergisi*, Sayı 10, Eylül, Ekim, Kasım, Aralık 2008, s. 12-16.

erkeklerin askere alınması ile onların çalışma ve sosyal yaşamdaki pozisyonları kadınlar tarafından devralınmıştır. Aynı zamanda kadınların savaşta da erkeklerle omuz omuza mücadele vermeleri, onların rol değişiminde etkili olmuştur.⁵ Bu dönemde de yine kadınların çıkardıkları dergiler ve kurdukları dernekler aracılığı ile aktif bir pozisyonda oldukları görülürken, aynı zamanda da başta *Ateşten Gömlek*⁶ gibi edebi eserler de vermeye başlamışlardır.⁷

Bu mücadele ve Atatürk'ün "*Dünyada hiçbir millet kadını ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi halasa (kurtuluşa) ve zafore götürmekte Anadolu kadını kadar himmet gösterdim diyemez*"⁸ şeklindeki Türk kadınına öven sözlerine rağmen, Kadınlara siyasal hakların verilmesi ilk defa 1930'da "*Belediye seçimlerinde intibah hakkı verilmesi*" şeklinde olmuştur.

1920'li yıllardan itibaren kadın hareketi, siyasal hak arayışı etrafında şekillenmeye başlamıştır. Ama aynı zamanda bu hakkın da daha önce olduğu gibi şimdi de eğitimli aydın kadınlara verilmesinden yana bir tavır sergilenmiştir.⁹

Aydın kadınlar tarafından yürütülen kadın haklarının siyasal boyutuna ilişkin tartışmalar, TBMM'nin 3 Nisan 1923 günkü oturumunda yani Cumhuriyetin ilanı öncesinde yaşanmıştır. Bazı milletvekilleri Anayasa metninde, 10. ve 11. Maddelerinin "*18 yaşını bitiren her Türkün milletvekili seçimlerine katılabileceği*" şeklinde düzenleme yapılmasını savunmuşlardı, ancak bu öneri reddedilmiş ve ilgili maddeler, "*her erkek Türk*" deyimini şeklinde ifade edilmiştir.¹⁰ Mecliste yapılan tartışmalarda özellikle kadının yerinin evi olduğu kanısının yaygınlığı görülmektedir.

Mecliste yaşanan bu tartışma ve gelişmeden sonra, kadınlar harekete geçmişler, henüz daha Cumhuriyet Halk Fırkası dahi kurulmadan, 15 Haziran 1923'te Nezihe Muhittin Hanım'ın¹¹ başkanı olacağı "*Kadın Halk Fırkası*"nın

⁵ Gökçimen, agm., s. 16; Leyla Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1998, s. 71-78.

⁶ Halide Edip Adıvar, *Ateşten Gömlek*, 19. Baskı, Can Yay. İstanbul, 2007.

⁷ Cumhuriyet Öncesi Kadın Hareketleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*, İstanbul, 1992.

⁸ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C.II, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara, 1989, s. 152.

⁹ Saime Yüceer, "Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Haklarının Tanınması", *Uludağ Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl.9, Sayı 14, 2008/1, s. 136. (131-151).

¹⁰ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre. I, İçtima IV, c.18, 3 Nisan 1923, s. 326-330.

¹¹ Nezihe Muhittin Hanım (1889-1958); evde eğitim gören Nezihe Muhittin Hanım, 1909 yılında Fen dersi öğretmenliği yaparak çalışma hayatına girdi. İttihat ve Terakki Kız Sanayi Mektebi, Selçuk Hatun Sultanilerinde müdürlük yaptı. İlk Romanını 1911'de yayımladı. 1913'te "Türk Hanımları Esirgeme Deneği"ni kurdu. Kadınlık üzerine çok sayıda yazdığı yazılarıyla ünlendi. 1924-1927 yılları arasında Türk Kadın Birliği'nin başkanlığını yürüttü. 1930'dan itibaren köşesine

kuruluşu için girişimde bulunularak izin talep edilmiştir. Ancak bu talep reddedilmiştir.¹² Ret cevabı sonrasında ise bu oluşum nitelik değiştirerek, “*Türk Kadın Birliği*” adıyla dernek sıfatı almıştır.¹³ Bu dernek, Nezihe Muhittin Hanım’ın başkanlık yaptığı 1924–1927 yılları arasında genel olarak faaliyetlerini; düşünce ve sosyal hayatta kadınların yetiştirilmesi, dul ve kimsesiz kadınlara yardım edilmesi, fakir çocukların ihtiyaçlarının görülmesi ve kadınlığı dış hayata hazırlamak için bilimsel toplantılar düzenlenmesi şeklinde faaliyet göstermiştir.¹⁴ Birlik ayrıca derneğin tüm bu faaliyetlerini ve fikirlerini açıklamak maksadıyla, 1925’te “*Kadın Yolu*” adlı bir dergi yayımlamaya başlamıştır.¹⁵

1927 yılına gelindiğinde, Kadınlar Birliği, ilk kongresini yapmıştır. Bu kongrede, birlik tüzük değiştirerek kadınlara siyasal haklar talep etmiş, ancak bu istek tepkilere yol açmıştır. Bu bağlamda başlayan tartışmalarda, birlik başkanı Nezihe Muhittin Hanım’ın ısrarcı olması ve görüşlerinde geri adım atmaması sebepleri ile birlik başkanlığında değişiklik yapılmıştır. Nezihe Muhittin Hanım’ın yerine daha ılımlı yapısıyla bilinen Selçuk Hatun Kız Orta Mektebi Müdürü, Sadiye Hanım getirilmiştir.¹⁶

Birlikte yapılan bu değişiklikten sonra, yeni yönetim, ilk iş olarak, Nezihe Muhittin Hanım’ı davranışlarından dolayı Birlikten ihraç etmiştir. Nezihe Hanım bu karara itiraz etmişse de bir sonuç alamamıştır. Sadiye Hanım, 1928 Ocak ayına kadar iş başında kalmış ancak birlik eski dinamizmini kaybetmiştir. Ocak 1928’de yaşımı ve işlerini ileri sürerek başkanlıktan ayrılmış ve 1928 yılında yerine Latife Bekir Hanım getirilmiştir.¹⁷

Latife Bekir Hanım, verdiği bir demeçte, Kadınlar Birliğinin bir süredir suskun olmasının sebebinin daha önceki başkandan kaynaklandığını ifade etmiştir. Nitekim Nezihe Muhittin Hanım’ın Birliği asıl amacından uzaklaştırarak, kadınlara siyasal haklar gibi hayallerin peşinde koştuğunu ve yaptığı yolsuzluklarla Birliğin kasasını boşalttığını iddia etmiştir. Bundan sonra

---

çekilerek ölünceye kadar edebiyatla uğraşmaya devam etti. Hakkında Geniş Bilgi İçin bkz., *Nezihe Muhittin ve Türk Kadını 1931*, Yay. Haz. Ayşegül Baykan, Belma Ötüş, İletişim Yay. İstanbul, 1999.

¹² Cemile Burcu Kartal, *Türkiye’de Kadınların Siyasal Haklarını Kazanma Süreci ve 1930 Belediye Seçimleri*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslar arası İlişkiler ABD, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005, s. 91–98; Yüceer, agm., s. 138–139.

¹³ *Nezihe Muhittin ve Türk Kadını*, s. 148–149.

¹⁴ Gürcan Bozkır, “Türk Kadın Birliği”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları*, S. 9–10, s. 101.

¹⁵ İlk sayı için bkz., *Kadın Yolu*, Yıl 1, Sayı 1, 16 Temmuz 1341 (1925); Bozkır, agm., s. 102.

¹⁶ Konu hakkında geniş bilgi için bkz., Bozkır, agm., s. 102–105; Kartal, *agl.*, s. 104–122.

¹⁷ *Cumhuriyet*, 21 Ocak 1928; 1901’de doğan Latife Bekir Hanım, Fransızca ve Rumca bilmekte idi. Konya Kız Muallim Okulunda Fransızca ve bazı azınlık okullarında da Türkçe dersleri vermiştir. Kadınlar Birliğine başkanlık yaptığı dönemde kadınlara siyasal haklar verilmesi için çalışmıştır. 1946’da İzmir milletvekili seçilmiştir. Baki Sarısakal, *Cumhuriyet Kadınları*, www.bakisarisakal.com. 7.4.2014.

da, Birliğin hayır işleri ile meşgul olacağını ve siyasi hakların peşinde koşmayacaklarını ancak bu konu ile zamanı geldiğinde ilgileneceklerini söylemiştir.¹⁸

Nisan 1929'da Dâhiliye Müfettişi Hilmi Bey, yaptığı açıklamada; kadınlara belediye seçimlerinde intihap hakkı verileceğini söylemiştir. Bu sözler, hem Kadınlar Birliğinde hem de diğer hanımlar arasında hareketlilik başlatmıştır.¹⁹ Böylece bir süreden beri basında görülmeyen kadın hareketlerine yönelik yorumlar, alaycı yaklaşımlar, karikatür ve benzeri haberler de yeniden canlılık kazanmıştır.

Bu makalede, daha önce konuya ilişkin olarak yapılan çalışmalara ek olarak, kadınlara intihap hakkı verilmesine yönelik açıklamalardan sonra yapılan faaliyetler, yorumlar, alaycı yaklaşımlar, şiirler ve karikatürler ele alınmıştır. Bu bağlamda özellikle Ahmet Yılmaz'ın "1930- Belediye Seçimleri Sürecinde Kamuoyu'nda Kadın'a Yönelik Söylemler"²⁰ başlıklı makalesinden yola çıkılmıştır. Yazar, genel olarak farklı gazete ve dergilerdeki kadına yönelik söylemleri ele almıştır. Yazarın çalışmasında, dönemin yayınlarının bu bağlamdaki tutumlarının birbirine çok benzediği görülmüştür.

Bu çalışmada ise Belediye seçimleri öncesi ele alınmıştır. "Cumhuriyet Gazetesi" örneğinden yola çıkılarak, 1930 Belediye seçimlerine kadar olan süreçte, kadınlara yönelik söylemler ve Kadınlar Birliği ile önceki reisi arasındaki tartışmalar ele alınmıştır. Ayrıca yine gazetenin kadın haklarına bakışının karikatür ve şiirlere yansımaları da aktarılmıştır. Böylelikle gazetenin tutumuna yönelik bir durum değerlendirmesi yapılması hedeflenmiştir.

1930 Tarihli Belediye Kanunu, Kadınlara İntihap Hakkı Verilmesine Yönelik Tutumlar

TBMM, 3 Nisan 1930'da yaptığı görüşmelerden sonra kabul ettiği yeni Belediye kanunu ile 18 yaşını dolduran kadınlara da seçme ve seçilme hakkı vermiştir. Ancak Hükümetin ilk tasarısında bundan bahsedilememiştir. Tasarıda, kadın haklarına dair düzenleme yapılması ile ilgili önerge, dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'dan gelmiştir.²¹ Kaya, yaptığı açıklamada, Türk kadınının tarih boyunca yaptığı hizmetleri övmüş ve onların seçmen veya yerel temsilci olarak da çok başarılı olacaklarına dönük inancı olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir, "İstibdat ve cehalet devirlerinden arta kalan kötü ve sakat zihniyetlerin, geri ve

¹⁸ "Reis İstifa Etti", *Cumhuriyet*, 21 Kanunu Sani 1341, s. 1-2.

¹⁹ Kartal, *agf*, s. 124.

²⁰ Ahmet Yılmaz, "1930- Belediye Seçimleri Sürecinde Kamuoyu'nda Kadın'a Yönelik Söylemler" *CTTAD*, X/22, 2011 Bahar, s. 141-164.

²¹ A. Afet İnan, vd., *Atatürk ve Türk Kadını*, Ankara, 1962, s. 129-137.

*çürük düşüncelerin Cumhuriyet ve inkılâbın temiz ve erdemli muhitinde yeri yoktur. Kadınlarımızın yakın yıllarda yasama meclislerinde erdemli yerlerini alacaklarına şüphe yoktur.*²²

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın bu açıklamasının yayınlanmasından hemen sonra, *Cumhuriyet*'te kadınlara verilmesi tasarlanan hakka yönelik alaycı bir karikatür yayınlanmıştır.²³

-Karın Belediye Meclisine aza olmuş, tebrik ederim.

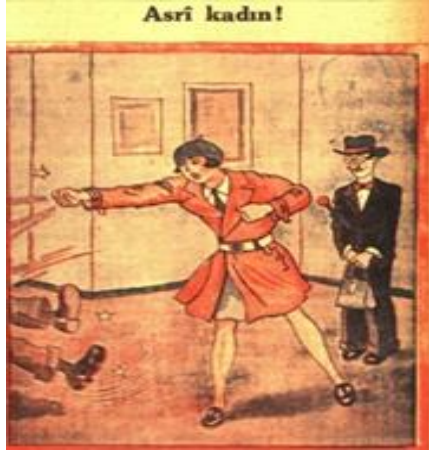
-Tebrik değil, taziyet et birader. Evdeki gibi orada da başıma bela kesilecek. Malum ya ben şebremanetinden memnunum.

Karikatürde görüldüğü gibi kadın haklarına olumsuz bir yaklaşım sergilenmiştir. Haberin gazetede verilmesinin ardından, bir taraftan konu ile ilgili gelişmeler aktarılırken, diğer taraftan da kadınlara intihap hakkı verilmesine yönelik olumlu ve olumsuz yaklaşımlar yoğun olarak verilmeye devam etmiştir. Bu yaklaşımlar, genel olarak, köşe yazılarında, şiirlerde ve karikatürlerde olmuştur. Bu bağlamda, gazetenin 24 Mart tarihli nüshasında, *Asri kadın* başlıklı karikatürde kadın, kocasına eziyet eden şekilde tasarlanmıştır.²⁴

²² TBMM Zabıt Ceridesi, 20 Mart 1930, Devre.3, C. 17, İçtima.3, s. 24; *Cumhuriyet*, 21 Mart 1930, s. 1.

²³ *Cumhuriyet*, 22 Mart 1930, s. 1.

²⁴ *Cumhuriyet*, 24 Mart 1930, s. 1.

-Zevce- sana beş dakika müsaade!

Ya yaşasın kadınlık diye bağırırsın, yabut ta....

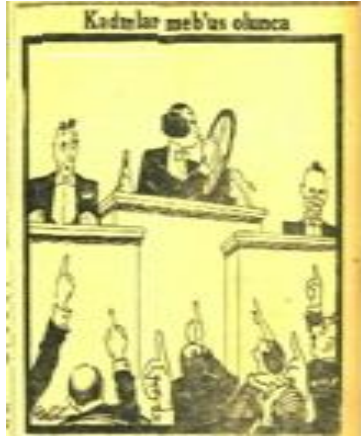
Henüz kadınların belediye seçimlerinde intihap hakkı alacaklarına dair haberlerin verildiği günlerde, kadınların mebusluk hakkı alıp almayacakları konusu da gündeme gelmiştir. Kadınlar Birliği üyelerinden Efzayiş Suat Hanım, “kadınların yakında meb’us da olabilecekleri hakkındaki haberler şimdilik sadece bir temenniden ibarettir. Bunun için daha birkaç seneler geçmesi lazım olduğu fikri kanaat halindedir”²⁵ demiştir. Kadınlar Birliğinden gelen bu açıklamaya rağmen, gazete, kadınların çok kısa zamanda mebusluğa ulaşacaklarını, bir başka deyişle kadınların hırsını ifade eden bir karikatür yayınlamıştır.²⁶

²⁵ “Kadınların Mebusluğu Şimdilik Bir Temennidir”, *Cumhuriyet*, 24 Mart 1930, s. 1.

²⁶ *Cumhuriyet*, 28 Mart 1930, s. 1

Başka bir karikatürde ise alaycı bir yaklaşım sergilenerek kadınların mebusluğu hicvedilmiştir.²⁷

Mebuslar; -söz isteriz, söz isteriz

Reis Vekili Hamm, - Müsaade buyurun, şu dudaklarımın rujunu süreyim!

Yeni Belediye Kanunu'nda 18 yaşına giren kadınlara intihap hakkı verilmesi hakkındaki hükümet tespiti, İstanbul kadınları arasında çok büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Kadınlar Birliği üyeleri bu haberi Türk kadınlığının bir zaferi olarak addetmişler²⁸ ve Darülfünun Emmini (Rektörü) Neşet Ömer Bey'i ziyaret etmişlerdir. Nezihe Muhittin Hanım'ın da bulunduğu bu

²⁷ Cumhuriyet, 31 Mart 1930, s. 1.

²⁸ Cumhuriyet, 24 Mart 1930, s. 1.

görüşmede, kadınlar bu hakkı, ileride kadınlara verilecek olan mebusluk hakkının ilk aşaması olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Bu hanımlar, Darülfünun'da okuyan kızların da katılımı ile İstanbul'da bir miting yapılmasını teklif etmişlerdir. Diğer taraftan Kadınlar Birliği de harekete geçmiştir. Kadınlar Birliğinin bu yaklaşımlarına karşın, Birliğin sabık başkanı Nezihe Muhittin Hanım, bu zaferin kendisinin olduğunu belirtmiştir. Yaptığı açıklamada, birliğin başında bulunduğu müddetçe kadınlara rey hakkı verilmesi için çok çalıştığını, mücadele verdiğini ifade ederek, birliğe kendisinden sonra gelenlerin ise henüz kadına rey hakkı verilmesinin zamanı gelmediğini iddia ettiklerini hatırlatmıştır.²⁹ Bu durum, henüz daha kadınlara intihap hakkının resmi olarak tanınması öncesinde kadınlar arasında çekişmelerin olacağını göstergesi olmuştur. Aynı şekilde Nezihe Hanım, daha sonraki günlerde de yaptığı açıklamalarda bu iddialarını devam ettirmiştir. Bu bağlamda, kadınların bu hakkı elde etmesine yönelik Kadınlar Birliğinin tertip edeceği mitinge neden katılmayacakları sorusuna, *“Birlik bundan evvel biz kadınların intihap hakkını istemelerinin vakti olmadığını iddia etmişti. Fakat vekayı bunun aksini ispat etti. Bunun için birliğe başvurmadık”* karşılığını vermiştir.³⁰

Kadınlara intihap hakkı verileceği haberi üzerine gazetede, yoğun olarak bu konu işlenmeye ve hemen her gün haberler verilmeye başlamıştır. Yapılan bir açıklamada; *“Cumhuriyet Halk Fırkasının esasi nizamnamesinde evvelce konulmuş olan “Her Türk Fırkaya aza olabilir” tarzında bir madde vardır. Bu, vatandaşları kadın ve erkek olarak tefrik etmeyen kat’i bir sarabat olduğu cibetle kadınların fırkaya girmeleri için ayrıca bir sarabat ve madde ilavesine lüzum yoktur”*³¹ denmiş, bunun üzerine, kadınlar yapılacak seçimlerde aday olabilmek için, Fırkaya müracaatları ile ilgili girişimlerde bulunmaya başlamışlardır. Ancak ilk günlerde, *“Kadınların fırkaya kabulü hakkında merkezî Umumiye’ye henüz bir cevap gelmediği”* cevabı verilmiş ve CHF İstanbul Mıntıkası Müfettişi Hakkı Şinasi Paşa'nın birkaç gün içinde Ankara'dan gelerek bu sorulara cevap vereceği bildirilmiştir.³²

Hakkı Şinasi Paşa, Belediye Kanununun kabulünden sonra İstanbul'a geldiğinde yapmış olduğu açıklamada;

“Fırka bidayeti teessüsünde kadınların Fırkaya kabulünü esas, itibarıyla kabul etmiştir. Nizamnamede “her Türk vatandaşı” kaydı kullanılmıştır. Her Türk Vatandaşı demek, kadın, erkek her Türk demektir. Fakat intihap kanunlarında münhasıran erkek kaydı bulunması fırkamızın nizamnamesinden sarabatın istimaline engel olmuştur... Bu kanun mucibince 18 yaşını ikmal eden ve bulunduğu şehirde en az altı ay ikamet eden her

²⁹ Aynı yer.

³⁰ Cumhuriyet, 26 Mart 1930, s. 1.

³¹ Cumhuriyet, 25 Mart 1930, s. 1.

³² Cumhuriyet, 30 Mart 1930, s. 1.

Türk kadın ve erkek intihap eder ve intihap olunur Dolayısıyla kadınlar için özel bir muamele mevzu bahis değildir”³³

denmesine rağmen, kadınların aza olabilmeleri için en az iki erkeğin tavsiyesi ve tahkikat sonrası üyeliklerinin gerçekleştirilebileceği hükmü dikkat çekicidir. Nitekim bu konuda Abidin Daver, bir yazı yazarak, kadınların fırka azalığı için yoğun talep yaptıklarını, fırka azalarından iki erkeğin takdim ve tavsiyelerine ihtiyaç olduğunu hatırlatmıştır.³⁴

Bu konuda, Dâhiliye Müsteşarı Hilmi Bey de, İstanbul Vali Muavini ile görüşmelerinde, kadınlara intihap hakkı verilmesi ve fırka üyelikleri ile ilgili olarak

“Bugün Büyük Millet Meclisi’nde bulunan yeni Belediyeler Kanunu Lahiyasında (tasarı) kadınlara intihap hakkı açıkça sarabaten (açıkça) verilmiş değildir. Yalnız lahiya intihap etmek ve edilmek için “Türk olmak Şarttır” diye bir madde vardır. Müntehiplerin (seçiciler) erkek olması diye bir kayıt yoktur. Lahiyada kadınlar intihap edilemez diye bir kayıt da koyamazdık. Tabi lahiya kesbi kanuniyet (yasal nitelik kazanma) ederse, her tarafta yeniden yenilenmesi lazım gelen Belediye intihabına iştirak etmek ve intihap edilmek mümkündür. Yalnız intihap edilebilmek için namzet gösterilmeleri gerekmektedir. .... Eğer namzet gösterilirlerse, intihapta edilebileceklerdir.”³⁵ Cümleleri ile konuya daha fazla açıklık getirmek istemiştir.

Kadınlara intihap hakkı verilip, intihap etmek ve edilmek ile ilgili şartların belirlendiği günlerden sonra kadınların fırkaya üye olabilmek için başvuruları yoğun olarak başlamıştır.

Bu başvurular devam ederken, kadınlar arasındaki tartışmalar yine alevlenmiştir. Kadınlar Birliğinin önceki reisi Nezihe Muhittin Hanım, Kadınlar Birliği’ne çatarak, onları ataletle (işsizlik, tembellik) suçlamıştır. Nezihe Hanım, yaptığı açıklamada; Birliğin büyük amaçlarla kurulduğunu ancak, şimdi bu amaçlarını yerine getirmede hiç takipçi olmayıp, sadece kadınlar arasına nifak sokmaktan başka bir varlık gösteremediğini iddia etmiştir.³⁶

Gazetenin bir başka günkü nüshasında, Nezihe Muhittin Hanım’ın tenkitlerine tekrar yer verilmiştir. Bu seferde Nezihe Hanım, kadın birliği üyelerini cahil süt ninelerine benzetmiştir. Buna karşın gazete muhabirlerinden biri, Kadınlar Birliği Başkanı Latife Bekir Hanım’a bu suçlamalarla ilgili ne düşündüğü sorusunu iletmiştir. Latife Bekir Hanım *“hasmın sitemini anlamamak hasma sitemdir. Kadın Birliği, Nezihe Muhittin Hanımın malı imiş sanki biz onun mirasına mı konduk. Biz bu mevkii intihapla aldık. Bizim hakkımızda süt nine tabirini kullanan bir kadına cevap vermekten mazurum. Nezihe Hanımın mitinge, mukabil*

³³ *Cumhuriyet*,6 Nisan 1930, s. 1.

³⁴ *Cumhuriyet*, 8 Nisan 1930, s. 3.

³⁵ *Cumhuriyet*, 7 Nisan 1930, s. 1.

³⁶ *Cumhuriyet*,5 Nisan, 1930, s. 3.

taarruza geçeceği mes'alesine gelince, biz program haricinde bir laf söyler miyiz acaba?"³⁷ diyerek hem Nezihe hanımı eleştirmiş hem de mitingde onun konuşmasına müsaade etmeyeceklerini belirtmiştir.

İstanbul ilinden başvuran kadınlar içerisinde ilk aza olan, CHF İstanbul Mıntıkası Müfettişi Hakkı Şinasi Paşa'nın eşi Resmiye Hakkı Şinasi olmuştur.³⁸ Bu durumun basına yansımalarının ardından Abidin Daver, alaycı bir üslupla Nezihe Muhittin Hanım'ın çok talihsiz bir kadın olduğunu yazmıştır. Yazar,

"İstanbul'da Halk Fırkasına girmek ve ilk olarak kaydedilmek şerefini kazanmak isteyen siyasi hanımlar arasında birinciliği Nezihe Muhittin Hanım kazanmış ise de Fırkaya müracaat tarzı, usulü dairesinde olmadığı için teşebbüsü hükümsüz addedilmiş ve birincilik şerefini kazanamamış... Doğrusu bu işlerde Nezihe Muhittin Hanımın talibi yok... Baksanıza Kadın Birliği reisi iken o kadar uğraştığı kadının intihap etmek ve edilmek hakları kendisi reislikten çekildikten sonra teslim edildi. O çalıştı semeresini başkaları topladı. Hiç olmazsa ilk intihap edilen kadın olmak şerefini kazansaydı bari..."

Yazar, aynı yazısında kadınların haklarını elde etmek için erkeklere karşı mücadele maksadı ile kurdukları kadın birliğine karşın erkeklerin de böyle bir birlik kurmaları gerektiğini lakin bundan sonra onların gittikçe güçlenen kadınlara karşı kendilerini müdafaa ve ellerindeki hakları muhafaza etmeleri için gerekli olduğunu ifade etmiştir.³⁹

Yunus Nadi, Kadınlara verilen İntihab hakkını köşesine taşımış ve böyle bir hakkın kadınlara verilmesini oldukça olumlu karşıladığını ifade etmiştir.⁴⁰ Ancak Yunus Nadi'nin aksine gazetenin bir diğer yazarı, Abidin Daver, "Hem Nalma, hem mabına" adlı köşesinde yazdıkları ile genel olarak kadınlara verilen haklarla ilgili olumsuz ve alaycı yaklaşımlar yapmıştır. Bu yazıların birinde; saatçilik yapan tanıdığı bir kadının bu işinde çok iyi olduğunu dolayısıyla belediye meclisi üyesi bir kadından daha aşağı olmayacağını söylediğinde, kadınlardan tepki gördüğünü belirtmiştir. Yazar, kendisine yazılan bir mektupta, kendi sözlerine karşın "kadınların belediyede bir işe yaramayacakları manası çıkıyor... İstanbul'un harap bali, bütün gururlarına rağmen, erkeklerin beceriksizliğini göstermiyor mu?... kadınların şehrini temizlik, sıhhat ve hayırperverlik işlerinde erkekleri geri bırakacakları pek yakında kadınlar belediye azası olunca meydana çıkacaktır. Sizde yazınızdan dolayı mahçup ve nadim olacaksınız" şeklinde verilen cevapta yanlış anlaşıldığını ifade etmiştir. Yazar, kendisinin de kadınların her işi daha iyi yapacaklarına inandığını, ancak sorunun belediyede olduğunu dolayısıyla oraya gelecek kadınların da hiçbir şey

³⁷ "Dedikodu Büyüdü, Nezihe Hanıma Cevap Veriyorlar", *Cumhuriyet*, 9 Nisan 1930, s. 3.

³⁸ *Cumhuriyet*, 7 Nisan 1930, s. 1.

³⁹ "Talihsizlik", *Cumhuriyet*, 8 Nisan 1930, s. 3.

⁴⁰ *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1930, s. 1.

yapamayıp sadece Şehremin'in her arzusunu yerine getireceklerini iddia ederek, belediyeyi suçlamıştır.⁴¹

Bir başka Cumhuriyet yazarı, Ağah İzzet, Akşam Gazetesi'nde yayınlanan bir yazıyı ele almıştır. Bu yazıda; eski zaman Türk kadınlarının gergef, oya, kasnak gibi el işlerinde maharet sahibi olduklarını, bundan evvelki neslin kadınları ise piyano çalmayı bildikleri halde, şimdiki kadınlarımızın hiçbir marifetleri olmadığını işaret ettiğini belirtmiştir. Yazar, bunun sebebinin de artık, her şeyin Avrupa sanayinde üretildiğini ve göz nuru ürünlerin yapılmamasına bağlamıştır. Yazara göre üç türlü kadın vardır. Bunlar, ev kadını, süs kadını ve iş kadını. Yakın zamana kadar, şehirlerde iş kadını olmadığını sadece ev ve süs kadınları olduğunu, bu gün ise kadınlara her iş alanının açık olduğunu belirtmiştir. Özellikle kadınlara iş sahasının yanında seçme ve seçilme hakkının da verildiğini belirten yazar, yine de konuya olumsuz bir yaklaşım göstermiştir. Nitekim ona göre, eski zihniyet ve etkiler altında yetişmiş olan bu neslin bu işleri yürütme kabiliyetinden yoksun durumda bulduklarını, bu bağlamda da kadınlardan bir başarı beklemek için çok erken olduğunu vurgulamıştır.⁴²

Gazetede, kadınlara yönelik çoğunluğu olumsuz olan yazı ve görsellerin dışında şiirler de yayınlanmıştır. Bu bağlamda, şiirleri, mizahi yazıları ile tanınan ve aynı zamanda kadınlar Birliği aktif üyelerinden Efzayış Suat Hanım'ın eşi olan Hüseyin Suat Yalçın, "Gavei Zalim" takma adıyla şiirler yayımlamıştır. Yazar, bu şiirlerinde adeta kadınlara verilen hak ile dalga geçmiştir. Şiirlerinden birisinde, bir taraftan kadınların aldıkları hak sonucunda, erkeklerin düştüğü durumu, diğer taraftan Kadınlar Birliği ve önceki yönetimdeki kadınların çekişmelerini ele almıştır;

Kadın Devri

*Ey kalıbuk, kalıbuk
Burma artık gel bıyık
Beni dinlersen eğer
Al bağrına taşı sık
****

*Feleke yıktı hayatı
Değiştirdi nebatı
Kurulmak üzere zannım
Kadınlar Saltanatı
****

*Kadınlar hep hür olmuş
Birlik içine dolmuş,
Eskiler bakıp bakıp
Saçlarını yolmuş*

⁴¹ "Hanımlar ve Belediye Meclisi", *Cumhuriyet*,6 Nisan 1930, s. 1.

⁴² Ağah İzzet, "Çalışma Hayatında Kadın", *Cumhuriyet*,7 Nisan 1930, s. 3.

***

*Kadına bak verilmiş
Değişmiş alış veriş
Hakikat böyle ise
Hapı yutmuş kel Memiş*

***

*Gel seninle baş başa
Dertleşip taşta taşta
Yazalım vasiyeti
Hüvelbakili taşta*

***

*Belki bizlerden iyi
Her gün yiyip naneyi
Kesip biçip yukarlar
Olurlar küllhanbeyi*

***

*Oynattın da kanımı
Her gün sıkır canımı
Koyduysan gel bul artık
Aza olmuş hanımı*

***

*Kapı kapı dolaşır
Gizli dosyaları taşır
Derdini döksen eğer
Büyük bükmez baş kaşır*

***

*Ne günlere kaldık ah
Neler yaptık bak Allah
Kadınlar her gün bize
Giydirecekler külah!⁴³*

Özetle, kadınlara Belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkının verilmesi sürecinde, konuya ilişkin gazete görüşleri, genel olarak tartışmalı olmuştur. Aynı zamanda bu konu, kadınlar arasında ikilik oluşturmuştur. Bu ikiliğin altında yatan sebepler, geçmişteki yaşanan gerginlikler olmuş ve bu hakkın verilmesi ile birlikte tekrar gündeme gelmiştir. Dolayısıyla bu yöndeki yorum ve davranışlar da gazeteye malzeme durumuna dönüşmüştür.

11 Nisan 1930 Tarihli Kadınlar Birliği Mitingi ve Yaklaşımlar

Kadınlara, belediye seçimlerinde verilen haklarla ilgili olarak gazetede verilen yorumlar, alaycı yaklaşımlar ve tartışmalar içerisinde, Kadınlar Birliği daha önce gündeme getirdikleri miting için hazırlıklara başlamışlardır. Yapılacak olan

⁴³ "Gave diyor ki", *Cumhuriyet*, 5 Nisan 1930, s. 3.

tezahürata tüm kadınların katılması için çağrı yapmışlardır. Yapılan miting programına göre; tezahüratın ilk safhası sabah Sultan Ahmet Meydanı'nda, ikinci safhası ise yolda ve Taksim Meydanında olacağına karar verilmiştir.⁴⁴ Özet olarak verilen bu programın ardından yapılacak mitingle ilgili ayrıntılı program da yayınlanmıştır. Buna göre;

1-Bütün Türk kadınları ve kız talebeler sabahleyin dokuzdan itibaren Sultanahmet Meydanında toplanacaklar.

2-Saat onda önde müzika ve mektepli kızlar olduğu halde kadınlar bareket edecekler ve alay halinde Divan Yoluna takiben Şehremaneti binasının önüne geleceklerdir. Burada tezahürat yapılacak ve nutuk okunacak.

3- Müteakiben aynı suretle sırasıyla Kadın Birliği CHF, Türk Ocağı ve vilayet önüne gidilerek beşer dakika durulacak ve nutuklar okunacaktır.

4- Vilayetten sonra Ankara Caddesi tarikiyle Sirkeci, Eminönü, Karaköy, Şişhane, Galatasaray ve Taksim'e gidilecektir.

5- Taksim'de Cumhuriyet Abidesine Türk Kadın Birliği tarafından hazırlanan bir buket konacaktır.

6- Birlik tarafından ihzâr edilen listede ismi yazılı olan hanımlar tarafından nutuklar okunacak ve tezahürat yapıldıktan sonra merasime nihayet verilecektir.

7- Yollarda müzika çalacaktır.

Mitingden sonra da Gazî hazretlerine, Büyük Millet Meclisi Riyasetine, Başvekâlet ve Dâhiliye Vekâletine teşekkür telgrafları çekilecektir.⁴⁵

Birliğin yaptığı bu program dâhilinde sabık reis Nezihe Muhittin Hanım'ın da mitingde bir nutuk söyleyeceği söylentisine karşın, Birlik yapmış olduğu açıklamada, böyle bir şeye asla müsaade edilmeyeceğini belirtmiştir. Ancak verilen haberde Nezihe Hanım'ın program dışında da olsa bu konuda ısrarcı olduğu belirtilmiştir.⁴⁶

11 Nisan 1930 günü gerçekleşen miting ile ilgili haberler sonraki günlerde gazetede yer almıştır. Mitingle ilgi olarak ilk dikkat çekilen husus kadınların katılımının çok az, kadın mitingine erkek ilgisinin daha yoğun olduğu yönünde olmuştur. Bu bağlamda

“çoğu erkeklerden oluşan kalabalığın ortasında etrafında polisler bulunan boş bir saha bırakılmıştır. Ortada bu sahada Kadın Birliği Reisi Latife Bekir Hanım nutuk söylemek için hazırlanan ve Kadın Birliği bayrakları ile süslenen kürsüye çıkmıştır. Latife Hanım bir kâğıtta yazılı bulunan nutku ince ve mübteż bir sesle okumuştur. Latife Hanım çok beyecanlanıyor, sesi kısılıyor, avukat Nigar Hanım hemen kendisine su yetiştiriyor.”

⁴⁴ Cumhuriyet, 10 Nisan 1930, s. 1.

⁴⁵ Cumhuriyet, 11 Nisan 1930, s. 1, 2.

⁴⁶ Agy.

Cümleleri ile mitingdeki durum tasvir edilmiştir. Haberin devamında, Latife Hanım'ın konuşmasına yer verilmiştir. Latife Hanım, kadınlarımızın her sahada başarılı olduklarını, nihayetinde belediye seçimlerinde de seçilme seçme hakkı elde ettiklerini, bu haklara sahip yirmi millet içersinde, yirmi birinci olduklarını, bu zaferin Kadın Birliği'nin ilk ve en önemli başarısı olduğunu söylemiştir. Kadınlar Birliği'nin eski reisi Nezihe Muhittin Hanım ise mitinge katılmamıştır. Ancak bazı kişiler onun Sultan Ahmet Meydanına gelip kadın katılımının azlığını göreyerek, *“bunların düzenleyeceği miting bu kadar olur”* diyerek oradan uzaklaştığını ifade etmişlerdir.⁴⁷ Daha sonra çıkan bir haberde ise Nezihe Muhittin Hanım'ın isteği ile bir başka miting düşünüldüğü ancak buna müsaade edilmeyeceği ifade edilmiştir.⁴⁸

Mitingin gerçekleşmesi sonrasındaki günlerde, mitingin başarılı olamadığı haberleri yansımıştır. Bu bağlamda yazılan yazıların birinde, mitingin başarısızlığının sebepleri, Kadınlar Birliğinin idaresizliğine atfedilmiştir ve görüşme yapılan münevver kadınlardan birisinin *“Türk kadınlığı, birlikte toplanan birkaç hanımın elinde oyuncak olamaz!”* demesi Kadınlar Birliği tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır. Aynı biçimde münevver ve mütefekkir hanımlar arasında çok tanınmış olan Nakiye Hanım da bu mitingi facia olarak adlandırmıştır. Verdiği demeçte *“Kababat tamamıyla Kadın Birliğindedir. “Ne yapalım kadınlar mitinge iştirak etmedi” deyip yakalarını sıyrmak istiyorlar Hâlbuki onlar Türk kadınına çağırmasını, toplamasını bilmediler. Ona bu mukaddes gününde ebemmiyetini anlatamadular. Harbe bile şitap eden kadınlarımız böyle bir bayramı tes’it etmekten neden kaçınırlar. Kadınlarımız, erkeklerin yaptıkları tezahürlere bile mitingden daha kalabalık gelirlerdi”*⁴⁹

Nakiye Hanım'ın gazeteye verdiği bu demeç, Kadınlar Birliği tarafından büyük bir tepki ile karşılanmıştır. Azalardan Saime, Lamia Refik ve Efzayış Hanımlar, CHF Müfettişi Hakkı Şinasi Bey'i ziyaret etmişlerdir. Bu ziyarette hanımlar, Paşa'ya mitingde gösterilen teshilattan (kolaylıklar) dolayı teşekkür etmişler ve yapılan dedikoduları şikâyet etmişlerdir.

Birlik tarafından bu ziyaretten sonra da Ankara'ya, Başvekil İsmet Paşa ile Büyük Millet Meclisi Reisi Kazım Karabekir Paşa'ya teşekkür telgrafları çekilmiştir.⁵⁰ Mitingden sonra Dâhiliye Vekâleti'nden Başvekâlete gönderilen bir yazıda mitingin program dâhilinde gerçekleştiğine, herhangi bir aksi durumun yaşanmadığına işaret edilmiştir.⁵¹

⁴⁷ “Tezahürata Kadınlardan Ziyade Erkekler İştirak Etmişlerdir”, *Cumhuriyet*, 12 Nisan 1930, s. 1.

⁴⁸ *Cumhuriyet*, 15 Nisan 1930, s. 3.

⁴⁹ *Cumhuriyet*, 19 Nisan 1930, s. 1–2.

⁵⁰ *Cumhuriyet*, 20 Nisan 1930, s. 2.

⁵¹ Başbakanlık *Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, 030 10 80 526 4 numaralı, 28.04.1930 tarihli belge.

11 Nisan 1930 günü tertip edilen mitinge ilişkin olarak Abidin Daver, köşesinde;

“Kadın Birliği, Türk hanımlarına siyasi hukuk hakkını vermek verilmesini tes’it etmek için Cuma günü bir miting tertip etti. 30 -40 kadar hanımın ve onları seyre gelen binlerce erkeğin iştiraki ile Darilaceze mzıkasının nağmeleri arasında başlayan ve bir mubarebe meydanını andıran Taksim Meydanında polislerin “paydos”, “paydos” nidaları ile biten bu miting kendilerine verilen bakların, kadınlar arasında ne kadar lakayd ile karşıldığını gösterdi. Oyle ya Türkiye’nin, kadını, hem de miinevver ve okumuş yazmış kadını en bol Őehri olan İstanbul’da bir kadın bayramına 30–40 hanım iştirak ederse, bunda kadınlarımızın siyasi baklara ebemmiyet verdikleri manasını çıkarmak, biraz müşkül olur. Cuma günkü mitingde mevlit okunsa ve Őeker dağtulsaydı yahut son moda kıyafetler teşbir edilseydi, mahaşerallah iğne atsan yere düşmezdi”⁵² sözleri ile Kadınlar Birliği’nin düzenlediği mitingi katılımın azlığını ve ilgisizliği eleştirmiştir.

Gave takma adıyla Şiirler yazan Hüseyin Suat Yalçın, 11 Nisan’da İstanbul’da yapılan kadınlar mitinginden sonra, yazmış olduğu Şiirlerde yine kadınlara verilen hakları ele alarak alaycı bir üslup kullanmıştır.

Kadın Devri

*Hayırdır İnşallah
Riya gördüm dn sabah
Bişim hanım Konya’dan
Mebus olmuş, ya fettah
****

*Oldum dedim Konya’lı
Ruhum fikrim zıyalı,
Tut artık Şimdi bana
Emirgan’da bir yah
****

*Ne yaptım bilmiyorum
Bunaldı kaldı ruhum,
Satıyordu kantarla,
Hanımın efendi kurum
*****

*Bkt sonra bir dudak
Ne hkmm kaldı ne bak
Zanettim ki evimde
Oldum bir Çerkez uşak
*****

*Uyandım ter içinde
Kaldım keder içinde
Hayırdır bu inşallah
Ehvenışer içinde*

⁵² Abidin Daver, “ Hanımların Mitingi”, *Cumhuriyet*,13 Nisan 1930, s. 3.

****

Anlattım, güldü bana
Dedi, etmeyiz kavgâ
Bizim de hakkımızdır
O meclisi muallâ

****

Sen erkeksin ben kadın
Fakat biraz da sakın
Alay etme benimle
Bu istikbal pek yakın

****

Dedim merhum olurum
Hatta zakkum olurum
Fakat Meb'us olursan
Ben de merhum olurum⁵³

Gave Diyor ki;

Kadın Devri

Ayşe kadın, Ayşe kadın
Bak ne olmuş gözün aydın
Kadınlara hak verilmiş
Murada ermeniz yakın

***

Bizimki çattı kaşları
Dinle, dedi, dinle karı
Terazinin şekli döndü
Ben aşağı, sen yukarı

***

Kuşakları çekip sıktık
Demek biz de usta çıktık
Yaşasın Türk Kadınları
Erkekleri yere yıktık

***

Artık senin beki Nazif
Gelmez eve çakar keyif
Haddi varsa el kaldırsın
Bundan sonra uyuz herif

***

Fakat sen de onun gibi
Olma sakın odun gibi
Görünelim elaleme
Halimizden memnun gibi

***

---

⁵³ “Gave diyor ki”, *Cumhuriyet*, 12 Nisan 1930, s. 3.

*Bu tebedül için yalmız
Miting yaptı hanımlarımız
Konu komşu gelin bizçe
Patlatalım biz de sakızç
****

*Kadın şimdi değil dadı
Vatandaşır onun adı,
Yere batsın bundan böyle
Erkeklerin istibdadı
****

*Böyle gelir böyle gider
Bu devranda her bir keder
Gazî'miçe duamızı
Gönderelim leyla seher
****

*Haraptır halimiz çoktan
O var etti bizçi yoktan
Döner miyiz artık geri
Çıktı bir kere yay oktan⁵⁴*

Kadınlara verilen Belediye seçimlerindeki hakları kutlamak üzere tertip edilen mitingin gazeteye yansımalarından çıkan sonuca göre, beklenen düzeyde iyi geçmediği görülmektedir. Kadın katılımının azlığı ile mitingi düzenleyen Kadınlar Birliği mevcut ve eski yönetimin çekişmeleri bu başarısızlığın sebeplerinden birini oluşturmuştur. Aynı zamanda, ülkede geçmişten beri süregelen geleneksel yaklaşımların devam etmesi ve hatta bu yaklaşımların da gazeteci ve aydın kesim tarafından sergilenmesinin de çok garipsenecek bir durum olmadığı kanısı oluşmaktadır. Nitekim Türkiye’de henüz Cumhuriyet döneminin başlarıdır ve devrim dönemi devam etmektedir. Bu bağlamda Dünyadaki birçok ülkeden önce kadınların bu hakları almaları tartışma, yorum ve mizahi yaklaşımlara rağmen son derece önemli bir gelişme olarak değerlendirilmelidir.

Kadın Haklarına Yönelik Diğer Yaklaşımlar

Kadın haklarına yönelik olarak yapılan yorumlar sadece gazeteciler ve hanımlarla sınırlı kalmamış farklı meslek gruplarından da konuya ilişkin açıklama ve görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlerde özellikle kadının yerinin evi olduğu ve en önemli görevinin çocuklarını yetiştirmek olduğu vurgusu ön plana çıkmıştır. Başka bir deyişle Devlet’in kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkı vermesine yönelik tutumlar, kadının doğası gereği bu işleri yapamayacağı

⁵⁴ “Gave diyor ki”, *Cumhuriyet*, 19 Nisan 1930, s. 3.

yönünde olmuştur. Yani kadın, pasif yaratılışından dolayı edilgen yapısını muhafaza etmelidir görüşü ileri sürülmüştür.⁵⁵

Bu bağlamda gazete yayınladığı bir karikatürde de konuya dikkat çekmiştir. Karikatürde, çalışma ve siyaset hayatında olan kadının çocuğunun düştüğü durum hicvedilerek kadının doğası dışına çıkmasının sakıncaları hatırlatılmıştır.⁵⁶

Kadının siyaset hayatında değil, ev hayatında aktif olması gerektiğini savunanlardan biri olan, çocuk hastalıkları uzmanı olan Dr. Raşit Paşa, hanımlara yönelik bir konferans vermiş ve bu konferansın içeriği gazetede yayınlanmıştır. Doktorun, hanımların anne ve ev hanımı olmaları gerektiği yönündeki açıklaması özellikle, Kadınlar Birliği tarafından olumsuz tepki görmüştür. Bu olumsuz yaklaşıma karşın, doktor yaptığı açıklamada, *“ben kadınlarımızın dedikodusundan ve taleplerinden evvel, memleketin istikbalini ve neslin kuvvetli yetişmesini düşünüyorum. Bu hususta ihtisassımdan ve otuz senelik tecrübelerinden kuvvet alan bir doktor sıfatı ile düşündüklerimi söylüyorum. Nesli sağlam yetiştirecek olan meme veren ve çocuğunu düşünen annelerdir. Hanımlarımız ne derlerse desinler.”*⁵⁷ Cümleleri ile sözlerine gelen tepkilere rağmen düşüncesini savunmuştur.

Yine aynı görüşü paylaşan, psikiyatri alanının ünlü doktoru, Mazhar Osman Bey’in kadınlara yönelik tutumu ise diğerinden farklı olarak çok daha etkili, kaba ve uzun süre kamuoyunu meşgul edecek şekilde gelişmiştir. Bu bağlamda Mazhar Osman ile kadınlar arasındaki tartışmalar da dikkat çekmiştir.

Dr. Mazhar Osman, neşretmekte olduğu *“Sıhhi Sahifeler”* Mecmuasında kadınlık hakkında oldukça hakaret içerikli bir makale yazmıştır. Bu makalede özellikle, *“Kadın fikirden ziyade, hisle yaşayan bir mahluktur....kadın tabakküm için, yemek için yaratılmamıştır. Mahkumiyetten, himayetten ve esaretten zevk alır....Kadın her*

⁵⁵ Yılmaz, agm, s. 146.

⁵⁶ *Cumhuriyet*, 1 Nisan 1930, s. 1.

⁵⁷ *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1930, s. 2.

*gün aldanır, kaplanın göz yaşına, kurdun yalvarışına inanır....Erkek hayatta bir iş yapmak için çalışır, bir meslek sahibi olur. Kadın dışarıdan boyandığı, süslediği gibi içerden de ilimle irfanla süslenir ki iyi bir zevce anlayabilsin...”*⁵⁸ Gibi cümleleri kadınlar üzerinde büyük etki uyandırmıştır.

Bu makalenin gazetede yayınlanmasından sonra, Kadın Birliği heyeti toplanmış ve Mazhar Osman’a cevap vermeme kararı almışlardır. Ancak bu karara rağmen, yine de konu hakkında yorumlar yapılmıştır. Bu açıklamalardan biri şu şekilde olmuştur. *“Birlik bu makaleye cevap vermeye lüzum görmüyor. Yalnız biz; bu münsifail kararların ve pek açık hükümlerin kat’iyeti fenniyesinden şüphe ediyoruz. Çünkü yürüyen kadınlık ve eserleri meydandadır. Kadınlar deruhte ettikleri işlerde muvaffak mı olmuyorlar?..... bir annenin çocuk doğurup büyümesi ne demektir. Çocuk ilk ve hakiki terbiyeyi ana kucagından alır. Demiyorlar mı? Bu istisgar edilebilir bir iş midir? Bir başka hanım da makalenin gazetede yazılmayan bölümlerini gündeme getirerek cevap vermek istemiştir. Makalede yer alan “kadınlar erkeklerin işlerine karışsındular beşeriyet daba mı düzelecekti” cümlesine “kadınlara göre elbet düzelecekti. Onlar anadır, sultperverdir. Kolaya mubarebe etmezler. Çocuklarını talim ve terbiye ederler, yollar, hamamlar temiz olur. Hayır, erkekler öyle demiyor. Hala birçok hükümetler bu hakka vermıyor. Mussolini bile “kadınlar hayvanlardır diyerek kendilerini böyle bir hakka layık görmüyor.”*⁵⁹ cümleleri sarf edilmiştir.

İlerleyen günlerde Mazhar Osman Bey, gazeteye bir demeç vererek konu ile ilgili yeni bir açıklama yapmıştır. Osman Bey, kadınların aleyhine bir şey söylemediğini iddia ederek, kadınlığın hakkının savunmasının, Kadınlar Birliğinin görevi mi? olduğunu sormuştur. Kendisinin hayatın gerçeklerini ifade ettiğini yineleyerek, kadınların telaşlarının anlamını çözemediğini ifade etmiştir.⁶⁰

Konu ile ilgili tartışmaların kesilmediği ve gazetenin de bu tartışmaları devam ettirmek istercesine yaklaşımları da görülmüştür. Nitekim Gazete, 5 Mayıs günü Mazhar Osman Bey’in başlattığı tartışmaya yönelik bir karikatür ve yorum yayınlamıştır.

⁵⁸ “Kadın Birliğinde İnfial Uyandıran Makale”, *Cumhuriyet*, 30 Nisan 1930, s. 1–2.

⁵⁹ *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1930, s. 1.

⁶⁰ *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 1930, s. 1.

Haşmetli moda hazretlerinin esiri....

Yapılan yorumda, Mazhar Osman Bey'in sözlerinin kadınları pek hiddetlendirdiğini ancak bu münakaşayı doktorun kazanacağına inandıklarını ifade etmişlerdir.⁶¹

Gazete, kadınlar Birliği ile Mazhar Osman Bey'in tartışmalarını ilerleyen günlerde yine gündeme getirmiştir. Nitekim 24 Mayıs tarihli bir yazıda, Mazhar Osman Bey, "bu hanımlarda evde yıkanacak çamaşır varken ne diye başka bir meşgale arıyorlar" cümlesini alt başlık olarak vermiştir. Yazının devamında, Mazhar Osman Bey'in bu hanımlara cevap vermeyeceğim demesine rağmen, mecmuasında yine kadınlara yönelik bir yazı yazdığını bu yazıda, "Bu yazımdan hanımların bir kısmı müteessir olmuş, derneklerinde toplanmışlar, gazetecileri kabul etmişler, bize gayz ve protestolar püskürtmüşler" dedikten sonra doktor hanımların bu hareketlerini "manasız asabiyet" olarak nitelendirmiştir. Yazının devamında, "kadınlar çocuklarını ve evlerini ihmal ettikçe evde yıkanacak çamaşırılarını bırakıp kuliplerde erkeklerle yarıştıka sadece doktorların değil, her münerverin tenkidine hedef olacaklardır."⁶² diyerek herkesin kendisi gibi düşüneceğini iddia etmiştir.

Bu yazıdan bir gün sonra da kadınlar, Mazhar Osman Bey'e yine gazete aracılığı ile cevap vererek, asıl kendisinin başka bir işi olup olmadığını sormuşlar ve Kadınlar Birliği olarak doktorun bu saldırısına cevap vermeme kararı aldıklarını ifade etmişlerdir.⁶³

⁶¹ *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1930, s. 1.

⁶² "Kadınlık Münakaşası", *Cumhuriyet*, 24 Mayıs 1930, s. 1.

⁶³ *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1930, s. 2.

Mazhar Osman ve Kadınlar Birliği arasındaki tartışmalarla ilgili son haber, 26 Mayıs'ta yayınlanmıştır. Buna göre, Kadınlar Birliği'nin bundan sonra Mazhar Osman Bey'in kadınlarla ilgili yazdıklarına cevap vermeme kararı ile belediye seçimlerine hazırlıklara başladıklarını ilan etmeleri olmuştur.⁶⁴

Gazete, 29 Mayıs günü yayınladığı karikatürle yine konuyu gündeme getirmiş ve Mazhar Osman'ın ideal kadın ölçütü olarak "evinde çamaşır yıkayan kadın" görüşünü tekrar hatırlatmıştır.⁶⁵

Kadınlar Birliği ile Doktor Mazhar Osman Bey arasında başlayan tartışmalara, Abidin Daver ile "cici anne" rumuzunu kullanan Sabiha Sertel de katılmıştır. Abidin Daver, köşesinde yazmış olduğu bir yazıda, Mazhar Osman Bey'in kadınların aleyhinde yazdığı o müthiş yazısından beri evine gidemediğini, Bakırköy'deki hastanenin erkekler kısmından dışarı çıkamadığını, hatta feminist erkek hastaların da kendisini protestoya hazırladıklarını yazmıştır.⁶⁶

Sabiha Sertel de bir okurunun kendisine yazmış olduğu mektubu köşesine taşımıştır. Genç bir kız olan okur, "kadınlara mebus olma hakkı veriliyor da neden tayyareci olma hakkı verilmiyor" diye sormuştur. Yazar, öncelikli olarak kadınlara henüz mebusluk hakkı değil, sadece belediyede intihap hakkı verildiğini hatırlatmıştır. Alaycı bir ifade ile Mazhar Osman'ın öncelikli olarak bu konuya cinsi alaka ile izah edeceğini, ama kendisinin farklı yaklaştığını ifade etmiştir.

⁶⁴ Cumhuriyet, 26 Mayıs 1930, s. 1.

⁶⁵ Cumhuriyet, 29 Mayıs 1930, s. 1.

⁶⁶ Abidin Daver, "Mazhar Osman Bey ve Kadınlar", Cumhuriyet, 5 Mayıs, 1930, s. 3.

Yazar, okuruna kadınların bu hakkı elde etmek için çok çalıştıklarını, dolayısıyla bu tür hakların çalışma ve mücadele ile gerçekleştirilebileceğini öğütlemiştir.⁶⁷

Sonuç olarak, basında kadınlara yönelik bu tutumlar arasında Belediye seçimleri 5 Ekim 1930'da gerçekleşmiştir. Bu arada 12 Ağustos 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası⁶⁸ kurulmuş ve bu fırka da Atatürk'ün talebiyle parti tüzüklerine kadınlara verilen bu hakkı eklemişlerdir. Böylece kadınlar 5 Ekimde yapılan seçime seçmen olarak katılmış ve aday oldukları partiden de Belediye encümen üyeliğine seçilmişlerdir.⁶⁹

Sonuç

Kadınlara siyasal hakların verilmesi konusu, Türk Devriminin en önemli aşamalarından birisini oluşturmaktadır. Kadınların siyasal bir takım hakları elde etmelerine yönelik çabaları 19. Yüzyıldan itibaren başlamış ve Cumhuriyet dönemine kadar mitingler tertip etme, dergi çıkarma ve dernekler kurma gibi faaliyetlerle devam etmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında bu faaliyetlerle birlikte siyasi parti kurma girişimleri de olmuştur. Ancak ilk defa kadınların seçme ve seçilme hakkı 1930'da Belediye Seçimlerine seçmen ve seçilen olma şeklinde gerçekleştirilmiştir. 3 Nisan 1930'daki bu kanuni düzenleme sonucunda çoğunlukla basın aracılığı ile elde edilen bilgiler doğrultusunda, tartışmalar yaşandığı görülmektedir. Yaşanan tartışmaların konularını da Türk toplumunun geçmişten getirdiği geleneksel alışkanlıkları, kadının pasif bir varlık olarak nitelendirilmesi ve yerinin evi olması gibi hususlar oluşturmuştur. Bu hakların verilmesinin ancak dönemin devrimci kadrosu tarafından gerçekleştirilmesi, bu haklara çoğunlukla erkeklerin yaptığı olumsuz yaklaşımlar ve kadınlar arasında yaşanan geçimsizliklerin olmasına rağmen, genellikle kadınlar haklarını sonuna kadar savunmuşlar ve kendilerine verilen hakkın bilincinde olduklarını göstermiştir.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030 10 80 526 4 numaralı, 28.04.1930 tarihli belge.

⁶⁷ Cici Anne, "Bana Sorarsanız", Cumhuriyet, 8 Mayıs 1930.

⁶⁸ Serbest Cumhuriyet Fırkası ile ilgili geniş bilgi için bkz., Çetin Yetkin, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, İstanbul, 1982.

⁶⁹ Kaplan, *age.*, s. 191–200, Birten Çelik, "Türk Kadınının Seçme ve Seçilme Hakkı Kazanmasında Önemli Bir Tarih;3 Nisan 1930", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü- Atatürk Dönemi (1923–1938)*, C.I, Atatürk Kültür Merkezi Yay, Ankara, 2009, s. 393.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, İçtima IV, c.18, 3 Nisan 1923.

TBMM Zabıt Ceridesi, 20 Mart 1930, Devre.3, C.17, İçtima.3.

Kitap ve Makaleler

ADIVAR Halide Edip (2007) *Ateşten Gömlek*, 19. Baskı, Can Yayınları, İstanbul.

Atatürk ve Türk Kadını (1963) Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Yayınları, Ankara.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1989) C.II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

BOZKIR Gürcan “Türk Kadın Birliği”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları*, C. 3, S. 9–10, s. 99–116.

ÇAHA Ömer (1996) *Sivil Kadın, Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın*, Vadi Yayınları, Ankara.

ÇAKIR Serpil, (1996) *Osmanlı Kadın Hareketi*, 2. Basım Metis Yayınları, İstanbul.

ÇELİK Birten (2009) “Türk Kadınının Seçme ve Seçilme Hakkı Kazanmasında Önemli Bir Tarih; 3 Nisan 1930”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü- Atatürk Dönemi (1923–1938)*, C. I, Atatürk Kültür Merkezi Yayınlar, Ankara, s. 392–393.

GÖKÇİMEN Semra (2008) “ Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi”, *Yasama Dergisi*, Sayı 10, Eylül, Ekim, Kasım, s. 5–59.

İNAN A. Afet- vd (1962) *Atatürk ve Türk Kadını*, Ankara.

Kadın Yolu (1925) 16 Temmuz 1341 Yıl 1, sayı 1.

KAPLAN Leyla (1998) *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

KARTAL Cemile Burcu (2005) *Türkiye’de Kadınların Siyasal Haklarını Kazanma Süreci ve 1930 Belediye Seçimleri*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslar arası İlişkiler ABD, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

KURNAZ Şefika (1992) *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839–1923)*, İstanbul.

Nezîhe Muhittin ve Türk Kadını 1931 (1999)Yay. Haz. Ayşegül Başkan, Belma Ötüş, İletişim Yayınları, İstanbul.

YETKİN Çetin (1982) *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, İstanbul.

YILMAZ Ahmet (2011) “1930- Belediye Seçimleri Sürecinde Kamuoyu’nda Kadın’a Yönelik Söylemler” *CTTAD*, X/22, s. 141–164.

YÜCEER Saime (2008) “Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Haklarının Tanınması”, *Uludağ Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl.9, Sayı 14, s. 131–151.

Gazete

Cumhuriyet

İnternet Sayfaları

SARISAKAL Baki “Cumhuriyet Kadınları”, www.bakisarisakal.com. 7.4.2014